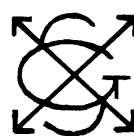

SCHOENNER PASSERDOOS

Harrie Van Dooren

Elke verzamelaar heeft zijn persoonlijke redenen om een bepaald item aan te kopen, waarbij de motieven niet altijd rationeel genoemd kunnen worden. Bij de aankoop van een passerdoos kijkt men – uiteraard – naar de instrumenten, waarbij bijvoorbeeld kwaliteit en vormgeving een rol spelen, maar ook en vooral of de doos en/of de instrumenten gesigneerd zijn.

In mijn verzameling bevindt zich een aantal mooi uitgevoerde passerdozen met instrumenten, die slechts voorzien zijn van een van de hiernaast afgebeelde monogrammen. Het heeft even geduurd voor het duidelijk was welke maker er achter

afb. 1a – Monogrammen, op passerdoos en op instrumenten

afb. 1b – logo op passerdoos

de letters S en G schuilt. Het raadsel werd opgelost toen er een passerdoos opdook waarop behalve het monogram ook de naam Schoenner voorkwam. Eureka!

Als men de geschiedenis van de passerdozenfabrikant Georg Schoenner bekijkt, mag het merkwaardig genoemd worden dat deze naam zo weinig bekendheid geniet.

Georg Schoenner (*1821 - †1899, Nürnberg) stichtte in 1851 zijn bedrijf. In 1877 werd zijn zoon Georg Schoenner jr. (*11 dec 1851, Nürnberg) compagnon, en ging het bedrijf verder als firma Georg Schoenner & Sohn. In 1882 trad Schoenner Sr. terug en werd Georg Schoenner jr. de enige eigenaar van het bedrijf.

Van oudsher maakten de Duitse 'passersmeden' de bekende geklonken bolkoppassers. Echter van ca. 1840 tot ca. 1890 werden in Duitsland vrijwel alleen nog passers gemaakt van het Zwitsers systeem. Hoewel de passerdozenindustrie hoofdzakelijk in Neurenberg was gevestigd, vonden de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van passersystemen niet in déze stad plaats.

Een uitzondering vormde de firma Georg Schoenner. De eigenaar Kommerzienrat Georg Schoenner publiceerde veel vernieuwingen en verwierf zeer veel patenten. Bijna elk jaar werden nieuwe modellen en nieuwe verbeteringen bedacht. Zijn vindingen hadden een vergelijkbare invloed in de passerdozenwereld als die van het haff-, rond- en vlaksysteem. Vanaf het midden der 70er jaren van de 19^e eeuw voerde Schoenner veranderingen in werkmethoden door, die voor die tijd soms revolutionair te noemen zijn. Hij begon met de invoering van de werkverdeling, paste als eerste de motor in de passerdozenfabriek toe en zette vrouwen in bij het arbeidsproces. Aanvankelijk leidden deze innovaties niet zelden tot arbeidsconflicten in het bedrijf van Schoenner.

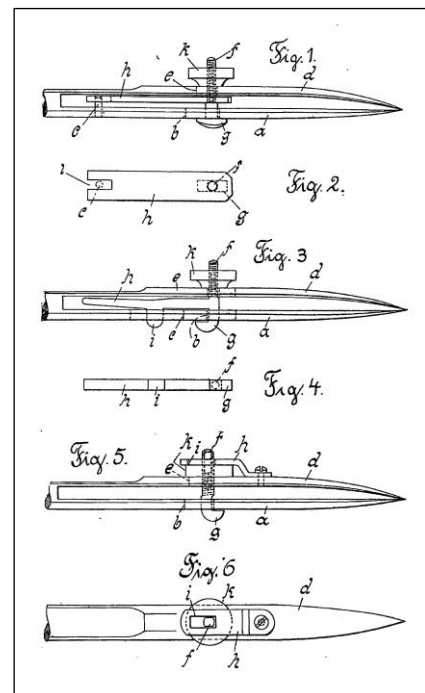
afb. 2 - 'Schoenner logo

Nadat het bedrijf van Georg Schoenner in 1893 op de wereldtentoonstelling in Chicago, Columbia, acte de présence had gegeven, was hij de eerste Neurenberger passerdozenfabrikant, die zijn producten onder eigen naam in de Verenigde Staten kon invoeren. In die tijd waren dat met name haffpasserdozen. Eveneens een leidende rol speelde Georg Schoenner bij het maken van Engelse passerdozen. Ook werden door Schoenner veel Franse passerdozen gemaakt. Handelsraad Georg Schoenner was met Emil Späth, de mede-eigenaar van de firma erven J. B. Soellner A.-G. Neurenberg, de stimulator van de een te stichten samenwerkingsverband van Duitse passerdozen-fabrikanten. Na jarenlange pogingen daartoe, werd op 7 augustus 1920 in Coburg de V.D.R. (Verband Deutscher Reißzeugfabriken) opgericht, met de zetel in Neurenberg.

Hoewel er nog veel passerdozen van Schoenner moeten zijn, is zijn werk – zoals hiervoor aangetoond – niet altijd onmiddellijk herkenbaar.

Schoenner heeft het zichzelf niet makkelijk gemaakt. Terwijl anderen producenten, denk aan Riefler en Richter, tientallen jaren voortborduurd op hetzelfde concept, ziet men bij Schoenner een grote variëteit in vorm en uitvoering van de instrumenten. Neem de uitvoering van de trekpen: de traditionele trekpen met verende bladen, de trekpen met klapscharnier, het kruisscharnier, het Franse boogje, de pen met schuifje – men kan ze alle aantreffen in de passerdozen van Schoenner.

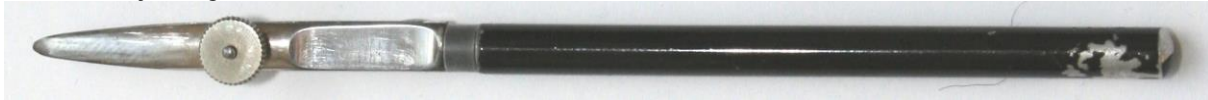
Alleen al met betrekking tot trekpenen had Schoenner meerdere

afb. 3 – Schoenner Patentschrift Nr. 94032

patenten. Eén ervan is CH Patentschrift Nr. 94032, waarin 10 versies van een *Reißfeder mit Strichstärkehaltung* worden beschreven (afb. 3 = blad 5 van de 7).

Om een trekpen na gebruik goed te kunnen reinigen is het makkelijk als de ruimte tussen de bladen groot is, wat kan worden bereikt door de stelschroef terug te draaien. Het bezwaar van die methode is, dat de afstelling van de lijndikte na het schoonmaken weer opnieuw moet worden ingesteld. Er zijn vele constructies bedacht die het tijdrovende opnieuw instellen overbodig maken. Een van de oplossingen is het schuifje, waarvan er in bovenstaand patentblad een aantal bedenksels zijn opgenomen. De praktische uitvoering van de versie bij Fig. 3 en 4 is te zien in de Schoenner passerdoos Nr. 449 (afb. 4). De 'gebruiksaanwijzing' in het patent geeft aan dat de spitsen van de trekpen moeten worden samengeknepen, waarna het schuifje kan worden terug geschoven. Na het schoonmaken: de spitsen samenknijpen en het schuifje terug drukken.

afb. 4a – Schoenner, trekpen met schuifje als een 'gewone' trekpen

afb. 4b – schuifje naar links, trekpen gesloten

afb. 4c – schuifje naar rechts, trekpen geopend

Trekpen met schuifjes, in het principe gelijkend op die van Schoenner zijn door meerdere fabrikanten op de markt gebracht. De vraag wie de eerste bedenker is, valt nog niet te beantwoorden.

Uitzonderlijk concept

Een bijzonder opmerkelijke trekpen is die van afbeelding 5, die zich bevindt in een passerdoos die – afgaande op de uitvoering van de cassette – voor de Amerikaanse markt is bestemd.

De losse trekpennetjes zijn qua materiaal vergelijkbaar met de pennen die we hier 'kroontjespennen' (dip / nib pens) noemen. Omdat dit dunne plaatstalen materiaal zeer slijtvast is, en goedkoop in aanschaf moet zijn geweest, is het verwonderlijk dat men deze toepassing vrijwel niet tegenkomt. Afbeelding 5 laat overtuigend zien dat het een geniale vinding betreft; het pennetje is eenvoudig aan te brengen en te verwijderen door de penbladen met duim en wijsvinger samen te knijpen. Schoonmaken is daardoor geen probleem. Na teveel slijtage vervangt men het oude pennetje door een nieuwe.

afb. 5a – Schoenner trekpen met losse pennetjes

afb. 5b – trekpeninzet met pennetje

afb. 5d – 'SCHOENNER'

afb. 5e – 'D.R.P.'

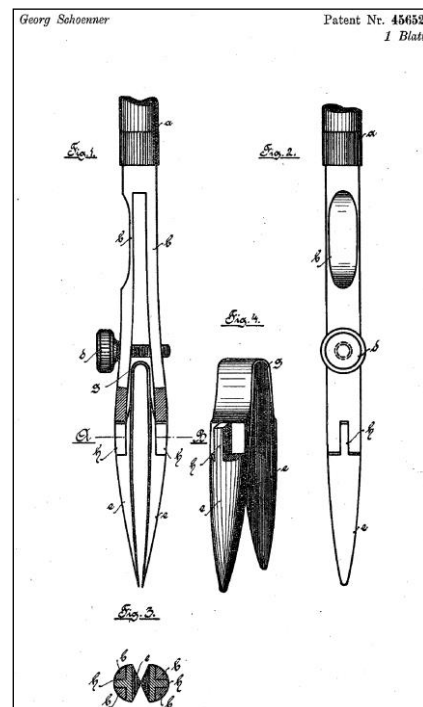
Op elk pennetje is aan de ene zijde SCHOENNER geprint, op de andere zijde D.R.P. (afb. 5d en e).

afb. 5c – 2 maten; voor trekpen en inzet

Er zijn twee afmetingen; één voor de trekpen en één voor de trekpeninzet (afb. 5c).

afb. 6 – patentschrift, afbeelding →

De vinding van Schoenner is vastgelegd in het Zwitserse Patentschrift Nr. 45652 van 5 november 1908. Hoewel de praktijk- uitvoering van deze pen iets afwijkt van de tekening bij het patent, kan de datum van deze passerdoos nu worden vastgesteld op na rond 1909.

Bronnen:

- Starck – Die Entwicklung der deutschen Reißzeugindustrie, 1925
- verzameling auteur
- div. Patentschriften